

Kulturna dediščina družine Matjašec v Lendavi

Raziskovalno področje: Etnologija

Raziskovalna naloga

Šola: Srednja elektro-računalniška šola Maribor

Avtor: Teodor Tot

Mentor: Petra Marčič Najzar, prof. zgo in soc., mag. prof. inkl. ped.

Maribor, 2025

KAZALO VSEBINE

1	Uvod.....	1
1.1	Cilji.....	1
1.2	Metode dela.....	1
2	Pomen meščanstva	3
2.1	Meščanstvo v Lendavi.....	3
3	Družina Matjašec.....	6
3.1	Matjasecz István.....	7
3.2	Matjašec István, mlajši.....	9
3.2.1	Matjašec Jožef.....	11
3.2.2	Matjašec Etelka Adela – Etuš.....	12
4	Janez Matjašec.....	14
4.1	Kratka zgodba kinematografije	16
4.1.1	Zgodovina kinematografije v Lendavi	17
4.1.2	Kino v času Matjašecovih	21
4.1.3	Kino po nacionalizaciji.....	23
4.1.4	Kino po denacionalizaciji.....	24
4.2	Sodavičarstvo	28
5	Foto-galerija	31
	Razprava.....	34
	Družbena odgovornost, trajnost, napredek.....	35
6	Zaključek.....	36
	Viri in literatura.....	37

Slika 1: Panorama Dolnje Lendave, bakrorez iz 19. stoletja (Kepéné Bihar Mária, 2008)	3
Slika 2: Zgradba dolnjelendavske dežnikarne, okoli 1907 (Kepéné Bihar Mária, 2008)	4
Slika 3: Dolnjelendavski časopis Alsó-Lendavi Hiradó, 22. junij 1919 (Kepéné Bihar Mária, 2008).....	4
Slika 4: Dolnja Lendava, Deákov trg in Hotel Krona, 1911 (Kepéné Bihar Mária, 2008).....	5
Slika 5: Dolnja Lendava, Glavna ulica, 1921 (Kepéné Bihar Mária, 2008)	5
Slika 6: Glavna ulica Doljne Lednave, začetek 20. stoletja (Kepéné Bihar Mária, 2008).....	5
Slika 7: Borda (grebeno) ki visi na steni družinske hiše v Dolgovaških goricah še danes (Anita, 2021).....	7
Slika 8: Družinsko drevo (MyHeritage).....	7
Slika 9: Tram z letnico (Lastni vir)	8
Slika 10: Slika ki predstavlja hišo v starih časih (Lastni vir) Slika 11: Fotografija hiše danes (Lastni vir)	8
Slika 12: Podatek o Istvánu v podatkovni bazi padlih v 1. svetovni vojni: (MÚZEUM).....	9
Slika 13: Najverjetneje, Avstro-Ogrski bajonet s prve svetovne vojne z družinske hiše Matjašec (Lastni vir).....	9
Slika 14: Istvánovo družinsko drevo, (MyHeritage).....	10
Slika 15: Matjašec István, mlajši z ženo Verona (Tot, 2022)	10
Slika 16: Fotografija mame in hčere (Tot, 2022).....	11
Slika 17: Fotografija Matjašec Jožefa (Tot, 2022).....	11
Slika 18: Nekaj starih pisem katere je Jožef pisal (Tot, 2022).....	12
Slika 19: Etuš in Pista z provrojenim sinom Leonom (Tot, 2022).....	12
Slika 20: Družina Matjašec na dvorišču hiše (Tot, 2022).....	13
Slika 21:Moja babica in njena teta v vinogradu (Tot, 2022).....	13
Slika 22: Janez Matjašec z ženo Elizabeto (Tot, 2022).....	14
Slika 23: Reklama Arnsteinovre trgovine v časopisu Alsó-Lendavi Hiradó (Dolnjeledavske novice), julija 1913 (Alsó-Lendavi Hiradó, 1913).....	14
Slika 24: Trgovina z mešanim blagom Matjašečevih, ki se je nahajala v spodnjih prostorih njune družinske hiše na Glavni ulici. Na levi v vratih stoji Janez (Hranilović, 2021).....	15
Slika 25: Janez in rokometaši, na sredini odspredej (Hranilović, 2021).....	16
Slika 26: Slika Janeza Matjašeca na steni družinske hiše na glavi ulici, 1997, (A lendvai mozi, 1997).....	16

Slika 27: Odlomek iz časopisa Alsó-Lendavi Híradó (Dolnjeledavske novice), november 1907, ki piše o kinodvoranah v Budimpešti (PIEROTT, 1907).....	17
Slika 28: Odlomek iz časopisa Alsó-Lendavi Híradó (Dolnjeledavske novice), marec 1913, ki piše o kinu Fortuna (Alsó-Lendavi Híradó, 1913).....	18
Slika 29: Oglas za kino Uránia iz časopisa Alsó-Lendavi Híradó (Tibor, A lendavi KINO - MOZI története, 2024)	19
Slika 30: Odlomek iz časopisa Alsó-Lendavi Híradó (Dolnjeledavske novice), maj 1912, ki piše o pravilnem obnašanju v kinu (Miki, 1912).....	19
Slika 31: Sporočilo prebivalstvu o začetku delovanja Ton-kino (A lendvai mozi, 1997)	21
Slika 32: Fotografija gradnje Lendavske kinodvorane, 1943 (A lendvai mozi, 1997)	22
Slika 33: Kinodvorana ob otvoritvi 1943 (A lendvai mozi, 1997).....	22
Slika 34: Zunanost kina, (Tot, 2022)	24
Slika 35: Od takrat sta v kinu delovala 2 Meo 5X projektorja, fotografija 1997 (A lendvai mozi, 1997).....	25
Slika 36: Letak z filmi za teden Madžarskih filmov leta 2004	25
Slika 37: Kinodvorana med predvajanjem filma po ponovni otvoritvi, (Tot, 2022)	26
Slika 38: Odstranitev napisa: "Kino Mozi" (Tibor, Végleg megszűnt a lendvai „Kino–Mozi”, 2024).....	27
Slika 39: Notranost kinodvorane 1997 (A lendvai mozi, 1997)	27
Slika 40: Notranost kinodvorane 2024 (Lastni vir).....	28
Slika 41: Kinodvorana (na levi) in družinska hiša Matjašec (na desni) danes (Lastni vir).....	28
Slika 42: Janez in njegov kombi, s katerim je velikokrat prevažal kokte in tudi lendavske rokometaše na razna tekmovanja (Hranilović, 2021).....	29
Slika 43: Nalepka za “Matyi kokto”, kakor so jo imenovali domačini z sestavinami kokte (Hranilović, 2021)	29
Slika 44: 50-literski demižon v katerem so razvažali kokto (Község, 2020).....	30
Slika 45: Eden izmed nastopajočih vozov na tradicionalni lendavski trgatvi, 2020 (Občina Lendava, 2020).....	30
Slika 46: Matjašec Elizabeta med izjavo (A lendvai mozi, 1997)	31
Slika 47: Intervju z Anito Gašpar Tot, (Tot, 2022).....	31
Slika 48: Delavski svet Trgovskega podjetja Panonija iz Lendave (Hranilović, 2021).....	32
Slika 49: Janez in Elizabeta Matjašec (Hranilović, 2021)	32

Slika 50: Družina Matjašec (Hranilović, 2021)	33
Slika 51: Notranjost trgovine družine Matjašec (Hranilović, 2021)	33

POVZETEK

Ključne besede: družina Matjašec, kinodvorana, osvežilne pijače

Kdo je družina Matjašec? Zakaj so tako pomembni za Lendavo? S čim so se ukvarjali? Kako so živeli? Na ta in še mnoga druga vprašanja odgovarjam skozi to raziskovalno nalogo, kjer se bo izvedelo, od kod izvira ta družina in zakaj je pustila tako globok pečat. Poglobil se bom v zgodbo Janeza Matjašeca - človeka, ki je med vsemi člani družine imel največji vpliv na Lendavo, kakršno poznamo danes s svojo kinodvorano, s katero je zabaval generacije in osvežilnimi pijačami, ki so hladile poletne dni.

Na tem potovanju skozi preteklost bom odkrival korenine družine Matjašec in njegov edinstven pečat, ki ga pušča v lokalni zgodovini. Zgodba družine ni le zapis preteklosti, temveč dragocena lekcija, ki nas uči, kako poiskati moč in vztrajnost v težkih časih našega življenja.

SUMMARY

Keywords: family Matjašec, cinema, refreshments

Who are the Matjašec family? Why are they so important to Lendava? What were they involved in? How did they live? I will answer these and many other questions through this research project, where I will find out where this family comes from and why it left such a deep mark. I will delve into the story of Janez Matjašec - the man who, of all the family members, had the greatest influence on Lendava as we know it today with his cinema, with which he entertained generations and the refreshing drinks that cooled the summer days.

On this journey through the past, I will discover the roots of the Matjašec family and the unique stamp it leaves on local history. The family's story is not just a record of the past, but a valuable lesson that teaches us how to find strength and perseverance during difficult times in our lives.

ZAHVALA

Zahvalil bi se moji mami A. G. Tot, ki mi je predala svoje spomine, zapise, fotografije na družino Matjašec in pomagala pri izdelavi te raziskovalne naloge.

Zahvalil bi se Viktorju Hraniloviću, za fotografije in podatke o družini Matjašec, še posebej za podatke o kinodvorani.

Zahvala Studiju madžarskih programov, RTV-studio Lendava za prispevke.

Zahvalil bi se dr. Mária Kepéné Bihar, za posojeno knjigo o Lendavskem meščanstvu.

Posebej pa bi se zahvalil tudi mojemu, že na žalost pokojnemu dedku Štefanu Gašpar – Pista, ki mi je zaupal svoje spomine na družino Matjašec.

1 Uvod

Vsak nosi svojo zgodbo in korenine, ki segajo globoko v preteklost, kakor tudi jaz.

V tej raziskovalni nalogi bom raziskal družino, katere korenine segajo globoko v lendavsko lokalno zgodovino in katere zgodbe so odsev ljubezni, vztrajnosti ter neomajne povezanosti. Predstavil vam bom tudi izjemno osebnost, ki se je s svojo iznajdljivostjo za vedno zapisala v zgodovino Lendave. Na žalost pa se spomini nanj morda že izgublajo v gosti megli zgodovine.

Dotaknil se bom tudi trenutkov, ko so bili časi težki in ko je moč družine zasijala najmočneje. Tako bom raziskal kulturno dediščino družine Matjašec v Lendavi.

1.1 Cilji

V raziskovanju družine Matjašec si želim odkriti nekaj več o sami zgodovini družine in njenem vplivu na okolico. Poglobil se bom v vire in s pomočjo intervjujev raziskal širši pomen družine in njen uspeh.

Lendava je majhno mesto na obrobju Slovenije, kjer se srečuje več narodnosti in se je tekom zgodovine tudi srečevalo veliko narodov, zato imajo ta obrobna mesta zmeraj poseben čar. Še posebej ljudje, ki zaznamujejo to mesto s svojim delovanjem. Izhajajoč iz tega sem se lotil te raziskovalne naloge, ker me zanimajo preteklost, povezanost in drugačnost, ki so v sedanjem času vedno bolj aktualni. V tej nalogi bom slikovito predstavil in zapisal zgodbo družine Matjašec ter njihovo delovanje v mestu Lendava, ki je bila ena od mnogih meščanskih družin, ki je ogromno pripomogla k ugledu in prepoznavnosti Lendave v širši okolici.

1.2 Metode dela

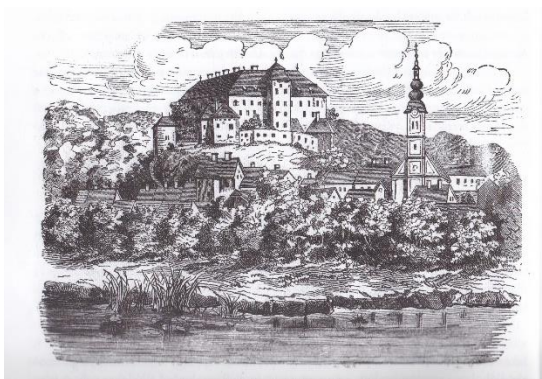
Pri raziskovanju bom uporabil zapise lokalnih zgodovinarjev. Vključil bom družinske fotografije in dokumente, ki so last moje družine, ter osebne izkušnje in pripovedovanja mojih družinskih članov. Pri raziskovanju mi bodo v pomoč tudi prispevki lokalne postaje RTV

Slovenija, oddaje Hidak-Mostovi ter Vendégem-Moj gost, ter članki uredništva tednika Népújság in članki starega časopisa Alsó-Lendavi Híradó (Dolnjeledavske novice).

2 Pomen meščanstva

Eden iz osnovnih pomenov besede »meščan« je prebivalec mesta, ki ima vse pravice pri mestni upravi in jih tudi uveljavlja. Na ozemlju Avstro-Ogrske monarhije, ki je nastala z dogovorom leta 1867, se je meščanstvo kot družbeni sloj okrepil do te mere, da je, ko je zavzelo položaj plemstva je postalo ključ zgodovinskih sprememb (Kepéné Bihar Mária, 2008).

V meščanski miselnosti je bilo premoženje, pridobljeno z znanjem in vztrajnim delom. Seveda je bilo s pridobljenim premoženjem treba znati živeti. To je v javnem življenju pomenilo velikodušne prispevke, vzorno družinsko življenje, zadržano in skromno vedenje ter izražanje domoljubja. Meščanska izobraženost pa je razen poznavanja znanstvenih ved obsegala tudi poznavanje družbenih navad, bontona ter poznavanje gurmanskih navad in vinske kulture (Kepéné Bihar Mária, 2008).

Slika 1: Panorama Dolnje Lendave, bakrorez iz 19. stoletja (Kepéné Bihar Mária, 2008)

2.1 Meščanstvo v Lendavi

Lendava je bila skozi zgodovino zaradi ugodnega geografskega položaja in reliefnih pogojev vedno »stičišče svetov« in središče pokrajin. Tu se je stoletja uspešno prepletala in ugodno povezovala madžarska, judovska, slovenska, nemška, hrvaška in romska kultura. Lendavo kot mesto omenjajo že srednjeveški viri in je ta status ohranila vse do danes (Kepéné Bihar Mária, 2008).

Vse do 20. stoletja je Lendava svoj vsakdan živela kot podeželsko mesto, šele tedaj se je začela hitreje urbanizirati in razvijati. Začetek pomeščanjenja se je odvijal po scenariju,

tipičnem za to obdobje. Leta 1867 je postala Dolnja Lendava središče enega največjih okrajnih županij Zala (danes Madžarska), tako je dobila okrajno sodišče, zemljiško knjigo, notarski urad in urad izvršilnega sodišča (Kepéné Bihar Mária, 2008).

Obratovati je začela znamenita dežnikarna, tiskarne, parni mlin, opekarne, šiviljske delavnice. Mesto je poleg Nagykanizse (Madžarska) in Čakovca (Hrvaška) postalo obrtno in trgovsko središče pokrajine (Kepéné Bihar Mária, 2008).

Slika 2: Zgradba dolnjelendavske dežnikarne, okoli 1907 (Kepéné Bihar Mária, 2008)

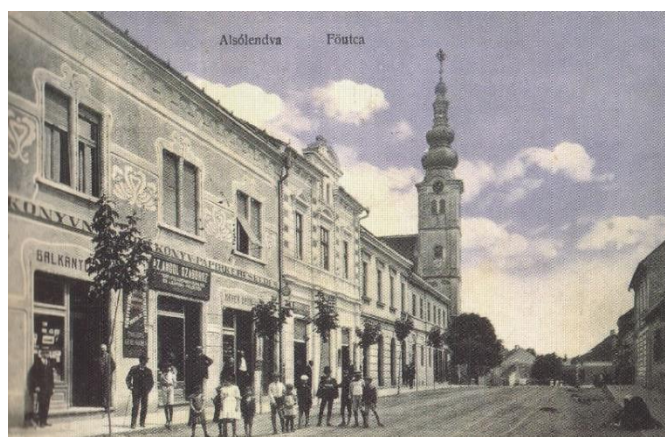
Slika 3: Dolnjelendavski časopis Alsó-Lendavi Híradó, 22. junij 1919 (Kepéné Bihar Mária, 2008)

Začele so se zasebne gradnje, zaradi česar se je spremenila tudi podoba mesta. Ob vznožju lendavskega gradu so se dvigovale impozantne, večnadstropne meščanske vile in

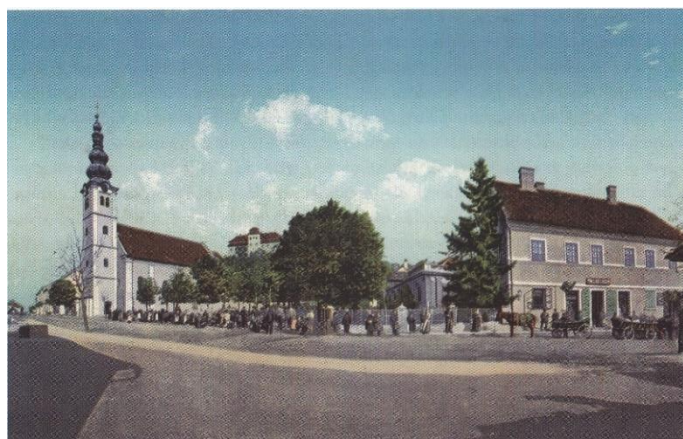
trgovine. Gostje so lahko obiskovali kavarne, slaščičarne in tudi impozanten Hotel Korono (Kepéné Bihar Mária, Obdobje meščanstva / Polgárosodás, 2008).

Slika 4: Dolnja Lendava, Deákov trg in Hotel Korona, 1911 (Kepéné Bihar Mária, Obdobje meščanstva / Polgárosodás, 2008)

Slika 5: Dolnja Lendava, Glavna ulica, 1921 (Kepéné Bihar Mária, Obdobje meščanstva / Polgárosodás, 2008)

Slika 6: Glavna ulica Doljne Lednave, začetek 20. stoletja (Kepéné Bihar Mária, Obdobje meščanstva / Polgárosodás, 2008)

3 Družina Matjašec

(Prevedeno z madžarščine) »Legenda o t.i. Bordások¹ sega v čas Avstro-Ogrske in govori o možu, ki je izdeloval značilni sestavni del strojev za tkanje, bordák², ter o njegovih potomcih. Njihova zgodba ni zapisana, ampak se je prenašala s očeta na sina in z mame na hčerko. Ljudje z Dolgovaških goric so se nekoč, tako kot večina kmečkih gospodarjev v okolici, ukvarjali s kmetijstvom, obdelavo zemlje in drugimi, podobnimi dejavnostmi. Tam je živel tudi moški po imenu Matjasecz István, ki je izdeloval grebena - značilni del vodoravnega stroja za tkanje s pedali, namenjen za zbijanje prečnih niti. Matjasecz István, ki so ga imenovali Pista bácsi³, je to grebena redno prodajal tudi na današnjem ozemlju Madžarske. Tamkajšnje dame so ga že od daleč prepoznale in rekle: "Prišel je Bordás bácsi⁴." Bordás bácsi je z izdelavo grebenov zaslužil veliko denarja, in govorilo se je, da je prinesel domov toliko denarja, da je od sreče zajokal. Z denarjem je kupil posest, in tako je postal lastnik območja z imenom Nagy Szenyegeti⁵ v Dolgovaških goricah. Tam je dogradil zemljanko, na katere tram je vklesano leto 1890. Po Bordás bácsiju so nato začeli imenovati celotno družino Bordások. Matjasecz István je imel štiri otroke, najstarejši sin István pa šest otrok, med katerimi je bil en sin in pet lepih, živahnih deklet, ki so jih okoliški prebivalci poimenovali "Bordásova dekleta." Tudi kot odrasle ženske so bile na to poimenovanje zelo ponosne. Slava Bordásov se je tako razširila, da so kot Bordáse poznali celo otroke Bordás bácsijeve hčerke, ki niso več živeli v hiši v goricah. Bordás bácsijeva vnukinja se je preselila v Belgijo, kamor je prenesla družinsko zgodbo in jo pripovedovala tudi svojemu sinu. Bordás bácsi je med vojno služil kot vojak, nakar je izginil v Galiciji. Borda pa še vedno visi v hiši, ki jo je zgradil Bordás bácsi in ki skrbno varuje spomine na to posebno družino iz goric. Hiša, ki stoji še danes in je bila nekoč pokrita s slamo, velja za eno najstarejših stavb v Dolgovaških goricah.« (Anita, 2021)

Zgornja legenda lepo opiše spomine sorodnikov na družino Matjašec. Na podlagi tega se bom poglobil v zgodovino družine Matjašec.

¹ izg. Bordašok, »Grebenar«.

² Grebena.

³ slo. stric Štefan, izg. Báči.

⁴ Stric Grebenar.

⁵ drugače Szenyégeti, kar pomeni kurjenje premoga.

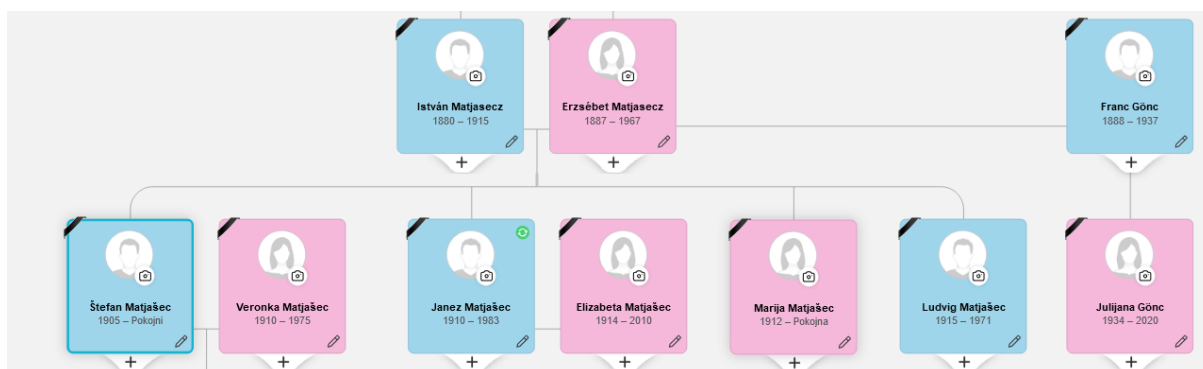
3.1 Matjasecz István

Matjasecz István⁶ (moj pra pradedek po mamini strani) se je rodil 5. decembra 1880. Bil je sin Matjasecz Jánosa⁷ in Basa Anne. István ter izjemno dober trgovec, kar pove tudi legenda, kajti s prodajo greben, opisanih zgoraj je zaslužil zelo veliko denarja. Ukvarjal pa se je tudi s poljedelstvom (Tot, 2022).

Slika 7: Borda (grebeno) ki visi na steni družinske hiše v Dolgovaških goricah še danes (Anita, 2021)

István se je poročil z Vörös Erzsébet, imela pa sta štiri otroke. Prvorojeni je bil Matjašec Štefan (pradedek), drugorojeni Matjašec Janez, tretjerojena Matjašec Marija, in četrtorojen Matjašec Ludvig (Tot, 2022).

Slika 8: Družinsko drevo (MyHeritage)

⁶ Štefan.

⁷ Janez.

István je odraščal v Dolgovaških goricah, na predelu, ki ga še danes imenujemo Nagy Szenyegető. Pomislili bi, da je denar vložil le v hišo, ampak v resnici je kupil posestva na tem predelu goric, kjer so potem živeli bližnji sorodniki (Tot, 2022).

Slika 9: Tram z letnico (Lastni vir)

Slika 10: Slika ki predstavlja hišo v starih časih (Lastni vir)

Slika 11: Fotografija hiše danes (Lastni vir)

Na žalost je med prvo svetovno vojno István v boju proti vsem vojnam v Galiciji umrl in ga družina nikoli ni več videla. Po Istvánovi smrti se je čez 15 let Erzsébet znova poročila z Gönc Francom, s katerim sta imela hčerko Gönc Julijano. Hiša, katero je podedoval še danes stoji in je v lasti družine (Tot, 2022).

Matzasecz István		Rendfokozat: gyalogos Csapattest: k. u. LIR. Nr. 20 Alosztály: 1. Komp.	
Születési és honossági adatok		Veszteségi eset	
Születési hely:	Alsólendva	Tipusa:	sebesült
Születési idő:	1880	Helyszíne:	Galícia
Honosság (ország):	Magyarország	Időpontja:	1915
Honosság (megye):	Zala	Eltetés helye:	- (nincs adat)
Adatbázis azonosító: gDa23G0HZA		Adatok forrása: VL 255/27	
		Adatpontosság	

Slika 12: Podatek o Istvánu v podatkovni bazi padlih v 1. svetovni vojni: (MÚZEUM)

Prevod nekaterih podatkov: »Čin: Pešak, Podatki o izgubi: Vrsta: Ranjen«

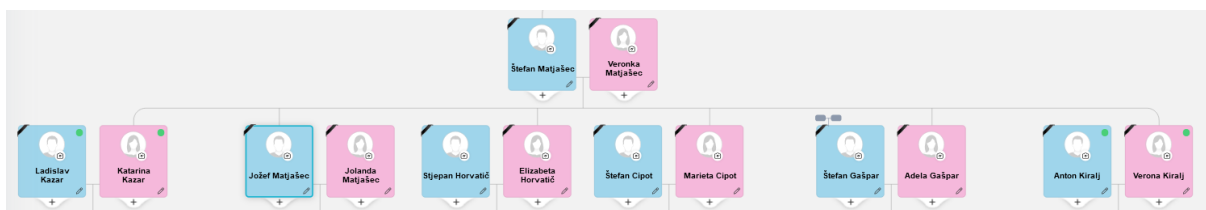

Slika 13: Najverjetneje, Avstro-Ogrski bajonet s prve svetovne vojne z družinske hiše Matjašec (Lastni vir)

3.2 Matjašec István, mlajši

István mlajši se je rodil leta 1905 kot prvorojeni sin Isvána in Erzsébet. Po hitri smrti očeta ga je doletela še ena tragedija, ko je pri rojstvu prvorojene hčerke Katarine, leta 1929, umrla njegova žena. Katarina je na srečo preživela in še dan danes živi v Murski Soboti. Tako se je István znova poročil, z Verono, s katero je imel pet otrok, t.i. bordás lányok⁸, ter enega fanta. Prvorojeni je bila Jožef, drugorojena je bila Elizabeta, tretja po vrsti je bila Marjeta, nato moja babica Etelka Adela oziroma Etuš, ter še zadnja hči Vera. Katarino, prvorojenega otroka pradedka je njegova druga žena Verona vzgajala kot lastno hči (Tot, 2022).

⁸ Grebenarjeve hčere.

Slika 14: Istvánovo družinsko drevo, (MyHeritage)

Tragedije v družini se na žalost niso ustavile, kajti leta 1940, ko se je rodila Vera, je oče otrok, István, umrl zaradi davice. Družino je čakalo težko obdobje tudi zaradi druge svetovne vojne, ki je bila pred vrati (Tot, 2022).

Slika 15: Matjašec István, mlajši z ženo Verona (Tot, 2022)

Kljub vsem tragedijam nekako nikoli niso pripovedovali o tem kot o nečem, kar bi na njihovo življenje negativno vplivalo in ga zapečatilo. Vedeli so, da se morajo držati skupaj in zaradi teh tragedij je tudi znotraj družine nastal pregovor »A Bordások soha sem adják fel!«, torej:«Grebenaarji se nikoli ne vdajo!» Pri tem je veliko nalogo igrala mama Verona, katero so tudi klicali Veronka. Ona je vzgajala celotno družino. V tem času je bil János – Janez, brat Istvána mlajšega, že ugleden meščan. Ker pa nikoli ni imel svojih otrok, sta skupaj z ženo z veseljem sprejela hčeri Vero in Elizabeto (kasneje sta jih posvojila). Tako sta pomagala mami Veroni vzgajati to veliko družino. Verona je bila vedno preprosta gospa, verjetno zato, ker je en čas služila pri judovski družini, kjer se je naučila veliko stvari. Dokler so se hčerke

fotografirale lepo urejene, je ona bila v predpasniku. Danes ta predpasnik še vedno hranimo v družinski hiši.

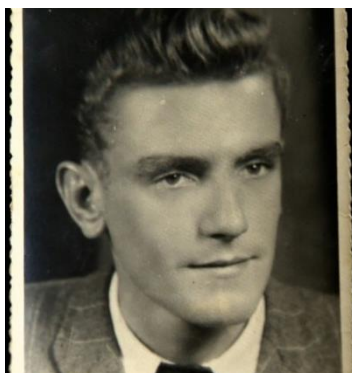

Slika 16: Fotografija mame in hčere (Tot, 2022)

Ona je včasih tudi sama vzdrževala hišo, kajti zemljanke so potrebovale veliko pozornosti (Tot, 2022).

3.2.1 Matjašec Jožef

Ko je bil Jožef, prvorojeni sin Istána in Verone, starejši je mogel iti služiti v vojsko, v Skopju, a je vedno pisal čudovita pisma svoji mami. (prevedeno z madžarščine) »Z naslednjimi vrsticami ti želim s polnim srcem od Boga, da vas pismo najde pri najboljših močeh in zdravju. Nadalje vam, mama, sporočam, da sem vaš paket prejel...« To je mamó Veronko in sestre vedno zelo razveselilo (Tot, 2022).

Slika 17: Fotografija Matjašec Jožefa (Tot, 2022)

Slika 18: Nekaj starih pisem katere je Jožef pisal (Tot, 2022)

3.2.2 Matjašec Etelka Adela – Etuš

Moja babica si je moža našla, kot so takrat rekli, z drugega brega, kajti moj dedek Gašpar Štefan – Pista je bil tudi z Dolgovaških goric, a s predela Bükhegy⁹. Onadva sta podedovala družinsko hišo, ki je zdaj v rokah moje mame in strica, jo pa vsi skupaj skrbno ohranjamo in vzdržujemo. Etus je najdlje ostala doma z mamó Veronko in ji pomagala okoli hiše (Tot, 2022).

Slika 19: Etuš in Pista z provrojenim sinom Leonom (Tot, 2022)

⁹ Bükేశ.

Slika 20: Družina Matjašec na dvorišču hiše (Tot, 2022)

Slika 21: Moja babica in njena teta v vinogradu (Tot, 2022)

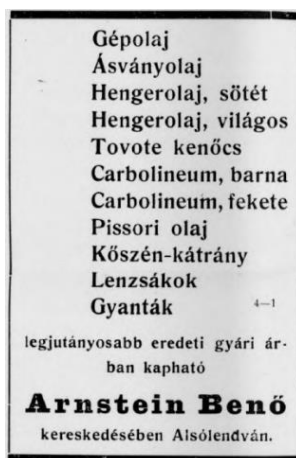
4 Janez Matjašec

János oziroma Janez se je rodil leta 1910, prej omenjenemu Majtašec Istvánu in Erzsébet. Bil je drugorojen otrok. Odločil se je, da bo šel po očetovih stopinjah, in se je tudi on izučil za trgovca. Poročil se je z Elizabeto Bencik s katero nista imela otrok ampak sta vzgajala hčeri Janezovega brata, Štefana, Elizabeto in Verono. One so bile ene izmed t. i. Bordás lányok (Hranilović, 2021).

Slika 22: Janez Matjašec z ženo Elizabeto (Tot, 2022)

Po pripovedih sorodnice, Joževe hčere, je Janez šel delati k lokalnim judom. Benő Arnstein je bil glava te družine, a na žalost nikoli niso imeli otrok. Janeza so imeli zelo radi, saj je zelo skrbno pomagal okoli njihove trgovine. Zaradi tega so mu v času deportacij dejali če se nebi vrnil, naj on prevzame hišo in obrt. Tako se je čez nekaj let s svojo družino preselil v to hišo na Glavni ulici v Lendavi. (Hranilović, 2021).

Slika 23: Reklama Arnsteinove trgovine v časopisu *Alsó-Lendavi Híradó* (Dolnjeledavske novice), julija 1913 (*Alsó-Lendavi Híradó*, 1913)

Slika 24: Trgovina z mešanim blagom Matjašečevih, ki se je nahajala v spodnjih prostorih njune družinske hiše na Glavni ulici. Na levi v vratih stoji Janez (Hranilović, 2021)

Janez je bil zelo iznajdljiv podjetnik in je vedno našel način kako lahko pomaga, pripomore someščanom tako, da to tudi obrne v dobiček (Hranilović, 2021).

V tridesetih letih je poleg trgovine, v dvorani Hotela Korona, obratoval kinematograf, ki je nosil ime Ton-Kino. Zaradi ogromnega povpraševanja so leta 1943 v neposredni bližini svoje hiše otvorili pravo kinodvorano. Tam je filme vrtel vse do leta 1946, ko je takratno dvorano jugoslovanska oblast nacionalizirala (A lendvai mozi, 1997).

Po odvzemu kina se je še nekaj časa ukvarjal s trgovsko dejavnostjo, a potem, ko so se v mestu začela pojavljati državna trgovska podjetja, je mogel svojo obrt zapreti zaradi konkurence (Hranilović, 2021).

Po vseh teh udarcih ni odnehal s svojimi sanjami, saj je v začetku petdesetih let v dvoriščnem prizidku hiše pričel z sodavičarstvom, kaj pa se je izkazalo za uspešen posel. Svojo pokojnino si je dokončno zaslužil v lendavskem trgovskem podjetju Panonija, kjer je bil knjigovodja (Hranilović, 2021).

V mladosti je bil tudi zagrizen kolesar, skupaj z znanim lendavskim kolesarjem Domo sta se velikokrat udeležila tekmovanj. Janez ni bil samo podjetnik bil je tudi dobrotnik, kot se spodobi od pravega meščana. Daroval je za prenovo občestnih verskih znamenj, podpiral je tudi mlade lendavske rokometase, predvsem tako da jih je vozil na tekmovanja z svojim kombijem (Hranilović, 2021).

Slika 25: Janez in rokometiši, na sredini odspredaj (Hranilović, 2021)

Janez Matjašec si je leta 1983 prostor za večni počitek našel v Lendavskem srednjem pokopališču, kjer je še dan danes pokopan z družino.

Slika 26: Slika Janeza Matjašeca na steni družinske hiše na glavi ulici, 1997, (A lendvai mozi, 1997)

4.1 Kratka zgodba kinematografije

Preden se poglobimo v zgodovino kina v Lendavi, si pogledjmo splošno zgodovino, da lahko lendavsko zgodbo umestimo v zgodovinski okvir.

Kinematografija na globalni ravni sega nazaj za več kot stoletje, filmi pa so že od samih začetkov bili prisotni tudi v življenju prebivalcev Dolnje Lendave (Tibor, 2024).

Leta 1895 je bilo prvo predvajanje filma v Parizu, ki je trajalo nekje 20 min. Znanost gibljivih slik, s katerimi sta odprla novo poglavje v pripovedovanju zgodb, si lahko pripišeta brata Lumière. Film, ki si jih ogledamo v kinu, imajo poseben psihološki učinek na gledalca.

Vsi se veselijo istih stvari, skupaj trepetajo in se smejejo ob istih prizorih. Na prelomu stoletja so kina že delovala po vsem svetu (A lendvai mozi, 1997).

Mulasztás volna meg nem emlékezni a — mozikról. Így nevezte el a budapesti jargon a mozgófényképes színházakat, melyek gombamódra szaporodtak el a fővárosban. Alig van nagyobb utca, amelyben egy-két „mozi” ne lenne. A mozik egytől-egyig elsőrendű vállalatoknak bizonyulnak. Az alacsonyabb igényű és kisebb pénzü publikum nap-nap után zsutolásig megtölti ezeket a modern komédiás-bódékat. Meg kell vallani, hogy elsőrendű technikával dolgoznak; képeik, melyeket — sajnos — még mindig külföldről szereznek be, mulatságosak, érdekesek, gyakran még tanulságosak is. S ami a fődolog, nagyon olcsó a mozi, 20 krajcár az ára a harmadik helyen, az elsőn pedig ötven-hatvan krajcár. S miután előadások alatt kellemes, elég sűrű homály uralkodik a nézőtérben, szerelmes párok kedvenc találkozóhelye lett a mozi, melynek kétes homályában nem egy gyorscélű viszony fejlődött ki forró véru fiatalok között.

Így élnek, így mulatnak az emberek az eladósodott Budapesten. Mulatunk, mulatunk, míg a végrehajtó azt nem mondja: „Csitt!” Mulatunk, nem törődve sem a dühöngő drágasággal, sem a magas kamatlábbal, sem a világ egyéb szomorúságaival.

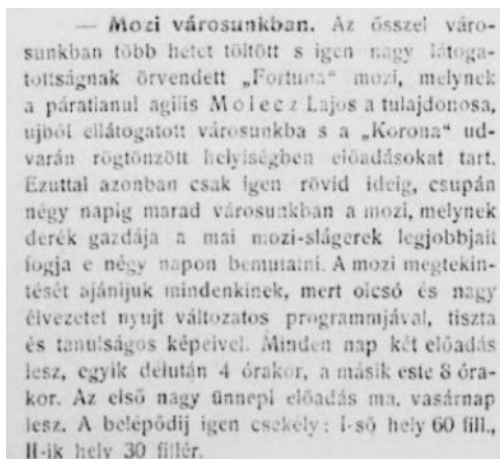
Slika 27: Odlomek iz časopisa Alsó-Lendavi Hiradó (Dolnjeledavske novice), november 1907, ki piše o kinodvoranah v Budimpešti (PIEROTT, 1907)

Prevedeno z madžarščine »Napaka bi bila, če ne bi omenili kinoteke. Tako so v budimpeškem žargonu poimenovali gledališča z gibljivimi slikami, ki so se v prestolnici razširila kot gobe. Skoraj ni večje ulice, kjer ne bi bilo vsaj ene ali dveh kinodvoran. Te kinodvorane so se brez izjeme izkazale za odlična podjetja. Občinstvo z nižjimi zahtevami in skromnejšimi dohodki jih iz dneva v dan do zadnjega koticčka napolni. Treba je priznati, da delujejo z vrhunsko tehniko. Njihovi filmi, ki jih žal še vedno večinoma pridobivajo iz tujine, so zabavni, zanimivi in pogosto tudi poučni. In kar je najpomembneje, kino je zelo poceni 20 krajcarjev za tretji razred, za prvi pa 50 do 60 krajcarjev. Poleg tega pa je, zaradi prijetne in dovolj goste teme, ki vlada na prizorišču med predstavami, kino postal priljubljeno zbirališče zaljubljenih parov.« (PIEROTT, 1907)

4.1.1 Zgodovina kinematografije v Lendavi

V mestu je bila prva filmska predstava leta 1908, samo 13 let po pariški predstavi. To predvajanje je omogočil Swartz Simon, občan Dolnje Lendave, ki je z Zalaegerszega (Madžarska) prinesel svoj potujoč kino. Leta 1912 je mesto obiskalo še en potujoč kino pod

imenom Grand Royal Electrograph, od katerega predstave so se odvijale v velikem prostoru Hotela Korona. Tega leta je še en kino prispel v mesto, Kino Fortuna (Tibor, 2024).

— Mozi városunkban. Az ősze városunkban több hetet töltött s igen nagy látogatottságnak örvendett „Fortuna” mozi, melynek a páratlanul agilis Molecz Lajos a tulajdonosa, újból ellátogatott városunkba s a „Korona” udvarán rögtönzött helyiségben előadásokat tart. Ezuttal azonban csak igen rövid ideig, csupán négy napig marad városunkban a mozi, melynek derek gazdája a mai mozi-slágerek legjobbjai fogja e négy napon bemutatni. A mozi megtekintését ajánljuk mindenkinek, mert ocsó és nagy élvezetet nyújt változatos programjával, tiszta és tanulságos képeivel. Minden nap két előadás lesz, egyik délután 4 órakor, a másik este 8 órakor. Az első nagy ünnepi előadás ma, vasárnap lesz. A belépődíj igen csekély: I-ső hely 60 fill., II-ik hely 30 fillér.

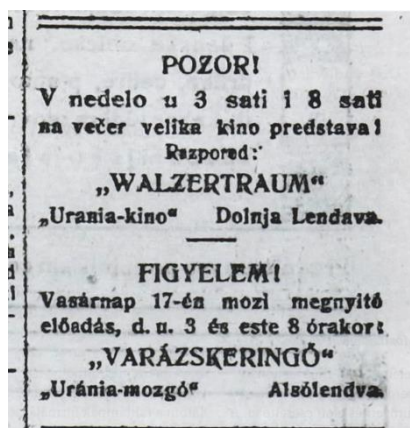
Slika 28: Odlomek iz časopisa Alsó-Lendavi Hiradó (Dolnjeledavske novice), marec 1913, ki piše o kinu Fortuna (Alsó-Lendavi Hiradó, 1913)

Prevedeno z madžarščine: »Jeseni je v našem mestu preživel več tednov in užival ob izjemnem obisku kino „Fortuna“, katerega lastnik je Lajos Molecz. Ta kino je ponovno obiskal naše mesto in je pripravljala predstave v improviziranih prostorih na dvorišču „Korone“. Tokrat pa bo kino v našem mestu ostal le zelo kratek čas, zgolj štiri dni, v katerih bodo predstavil najboljše med sodobnimi filmskimi uspešnicami. Ogled kina priporočamo vsem, saj je cenovno dostopen in z raznolikim programom nudi veliko užitka, poleg tega pa navdušuje s čistimi in poučnimi vsebinami. Vsak dan bosta dve predstavi – ena ob 16. uri popoldne in druga ob 20. uri zvečer. Prva velika slavnostna predstava bo danes, v nedeljo. Vstopnina je zelo nizka: za I. mesto 60 fillér¹⁰, za II. mesto 30 fillér.« (Alsó-Lendavi Hiradó, 1913)

Tudi to kaže na to, da so bile filmske predstave že od samih začetkov izredno priljubljene med meščani takratne Lendave. V teh časih so filmi bili še brez zvoka, zato so jih pogosto predvajali ob klavirski spremljavi. Charlie Chaplin in Buster Keaton sta bili največji zvezdi tega obdobja (Tibor, 2024).

¹⁰ Valuta uporabljena na madžarskem od 1892 – 1920.

Prvi stalni kino je svoja vrata odprl leta 1913 z imenom Uránia mozi (Uránia kino) v pritličnih prostorih tovarne dežnikov Hungaria/Esernyőgyár Hungaria, kasneje pa se je preselil v prostore Hotela Korona. Ustanovil ga je meščan Stern Henrik (Tibor, 2024).

Slika 29: Oglas za kino Uránia iz časopisa Alsó-Lendavi Híradó (Tibor, 2024)

Ker pa je vedno več več ljudi hodilo v kino, so se pojavljali manjši problemi z obnašanjem v dvoranah. O tem se je na šaljiv način tudi pohecal pisec članka Alsó-Lendavi Híradó.

Néhány nap óta mozielőadásokban gyönyörködhetik városkánk közönsége. Mint buzgó potyamoszilatógató, tapasztalatból tudom, hogy a mi közönségünk nem igen tudja, hogyan viselkedjék a moziban. Ennek az általános érteku kérdésnek a tisztázására egy kis tervezet-letét állítottam össze, melyből néhány paragrafust mihez tartás végett itt adok:

1. §. Tekintettel arra, hogy egy vármegyei szabályrendelet bírság terhe mellett lesz különbséget színház és mozi közt, a közönség is köteleztük, hogy ehhez tartsa magát. Tehát a hölgyek a nézőtérre ne vegyék le a kalapjukat. Aki panaszkodik, hogy nem lát, azt a következőleg kell rendreutasítani: „Ha maga szép ki látást akar, menjen fel a lármafához.”
2. §. Ha valaki a szomszédjának a zsebében kotorász, ez szemtelenség vagy szórakozottság, aszerint, amint világos, illetve sötét van.
3. §. A sötétben kapott pofon nem számít. Joga van azonban az inzultálnak követelnie, hogy legyen világosság, még pedig avégből, hogy a földről fölszedhesse a fogait.
4. §. Disznóságokat hangosan mondani a sötétben nem illik. Üriember megvárja, amig világos lesz.
5. §. Határozott tulzás a vásznon történeteket a grószmama kedvéért németre lefordítani.
6. §. A sötétben elhangzó pikáns megjegyzések németre fordítása meg van engedve; legyünk azonban tekintettel arra, hogy a többieket odafigyelésükben ne zavarjuk.
7. §. Ha gesztenyét eszel a moziban, gondosan ügyelj, hogy a héját vagy a szomszédod zsebébe dugd, vagy pedig a székek alá dobd. Az emberek ezért dühösek, mert a gesztenyehéj ropogása miatt nem mernek a lábukkal telegrafálni.
8. §. Ha a nézőtér elsötétedik, felesleges így kiáltani: „Szabad a csók!” Azt ugysis tudja mindenki.
9. §. Jogosan pofonítható a sötétben az, aki a mozikép kezdetén előre bemondja, hogy mi fog történni.
10. §. Tapsolni a moziban nem szokás. Tapsolni csak olyankor illik, ha a sötétben egy nő felsikolt:

Slika 30: Odlomek iz časopisa Alsó-Lendavi Híradó (Dolnjeledavske novice), maj 1912, ki piše o pravilnem obnašanju v kinu (Miki, 1912)

Prevedeno z madžarščine: »Že nekaj dni ima občinstvo v našem mestecu priložnost uživati v kino predstavah. Kot zavzet obiskovalec teh predstav iz izkušenj vem, da naši gledalci pogosto ne vedo, kako se v kinu primerno obnašati. Da bi razjasnil to splošno pomembno vprašanje, sem sestavil majhen priročnik z navodili, iz katerega tukaj podajam nekaj paragrafov za orientacijo:

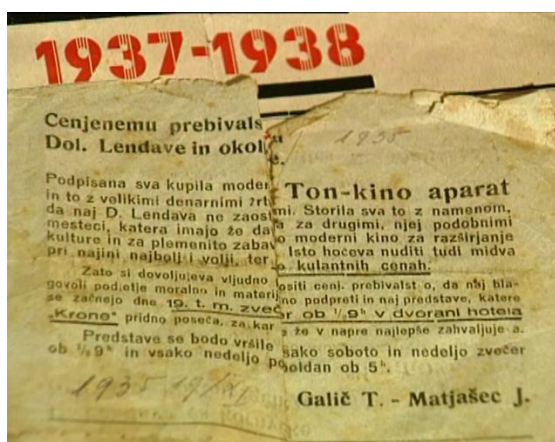
1. §. ... Dame v dvorani naj svojih klobukov ne snamejo. Če se kdo pritožuje, da ne vidi, mu je treba reči: »Če želite lep razgled, se povzpnite na piramido¹¹.«
2. §. Če kdo brska po žepih svojega soseda, je to bodisi nesramnost ali raztresenost, odvisno od tega, ali je svetlo ali temno.
3. §. Udarci, prejeti v temi, se ne štejejo. Vendar ima žrtev pravico zahtevati, da se luči prižgejo in sicer tako, da pobere zobe s tal.
4. §. Glasno izrekanje komentarjev v temi ni primerno. Gospodje počakajo, da se ponovno prižgejo luči.
- ...
6. §. Pikantne pripombe v temi, prevedene v nemščino, so dovoljene, vseeno pa bodimo pozorni, da s tem ne motimo pozornosti drugih.
7. §. Če jeste kostanj v kinu, poskrbite, da lupine skrbno spravite bodisi v žep soseda bodisi pod stole. Ljudje so namreč jezni, ker zaradi pokanja kostanja ne upajo z nogami tapkati po tleh.
8. §. Ko se dvorana zatemni, ni potrebno kričati: »Poljubi so prosti!« Saj to itak vsi vedo.
9. §. Upravičeno je udariti tistega, ki že na začetku filma na glas pove, kaj se bo zgodilo.
10. §. V kinu ni običajno ploskati. Ploskati je primerno le, če se v temi ženska oglasi z vzklikom.« (Miki, 1912)

¹¹ Najvišji vrh Lendave.

V tridesetih letih prejšnjega stoletja pa se je pojavil še en mladi nadobuden podjetnik v mestu, Janez Matjašec, ki se je prav tako vključil v to zgodbo kinematografije v Lendavi (Tibor, 2024).

4.1.2 Kino v času Matjašecovih

Janez je na dvorišču hotela Korona s svojim poslovnim partnerjem Galič Tamásom upravljaj letni kino (Tibor, 2024).

Slika 31: Sporočilo prebivalstvu o začetku delovanja Ton-kino (A lendvai mozi, 1997)

Filme so vrteli ob sobotah in nedeljah za manjše občinstvo (A lendvai mozi, 1997). Kasneje je Janez prevzel celoten posel. Povpraševanje je bilo tako veliko, da je leta 1941 Janez začel graditi svojo kinodvorano, ob svojem stanovanjsko-poslovnem objektu na Glavni ulici, ki je bila slovesno otvorjena leta 1943 (Tibor, 2024).

Tako je to panonsko mestece imelo kino prej, kot na primer Murska Sobota ali podobna mesta. Vse v zahvalo Janezu (A lendvai mozi, 1997).

Slika 32: Fotografija gradnje Lendavske kinodvorane, 1943 (A lendvai mozi, 1997)

Za gradnjo kinodvorane so porabili veliko surovin, ki so jih nosili tudi z območja današnje Madžarske ter z opekarne, ki so na veliko delovale v tistih časih v okolišu Lendave. Po pripovedih mojega dedka (Gašpar Štefan-Pista) so za gradnjo kina potrebovali tudi 110 000 opek (Štefan, 2016).

Takrat so bili stoli v dvorani leseni, hodnik je bil na sredini, vrste stolov pa so segale do dveh sten (Tibor, 2024).

Slika 33: Kinodvorana ob otvoritvi 1943 (A lendvai mozi, 1997)

Kino je bil zelo uspešen. Da bi si ljudje pogledali črno beli film so za vstopnice stali v vrsti 1-2 uri. Kljub razširitvi so se spopadali s prostorskimi težavami zaradi prevelikega povpraševanja. Ljudje so ob nedeljskih popoldnevih v Lendavo vozili vse iz, že takrat, madžarskega Zalaegerszega, da bi si ogledali filme. Večkrat se je zgodilo, da so nekateri kar stali med predvajanjem filmov. Če je bilo povpraševanje res ogromno, je Janez z veseljem zvrtil kaki film večkrat (A lendvai mozi, 1997).

Filme so pripeljali z Budimpešte, kasneje pa se je t. i. Pesti filmvállalat,¹² preselil v Szombathely (Madžarska) in so potem od tam dobavljali filme. Slovenske filme so pa pridobivali tudi z Ljubljane (A lendvai mozi, 1997).

A ni bilo dolgo vse tako rožnato. Leta 1946 je kinodvorano jugoslovanska oblast nacionalizirala in je odvzela vse pravice do lastništva Janezu. Postal je delavec svoje obrti. (A lendvai mozi, 1997).

Takratna nova oblast je v Lendavi ustanovila kinematografsko podjetje Lomo, katerega direktor je bil Dušan Petrović. Predvajanja so bila ob delavnikih ob 20. uri, ob nedeljah in praznikih pa dvakrat, ob 17. in 20. uri. Prvi kinooperater novega podjetja je bil Janez Matjašec (takrat v mestu ni bilo drugih usposobljenih kinooperaterjev), a ne za dolgo, saj naj bi večkrat sabotiral projekcije, verjetno v jezi, ker so mu vzeli kino dvorano. Poskrbel je za slabo kakovost slike, zato so predvajanja pogosto odpovedali. Zaradi sabotaj je bil domnevno obsojen tudi na zaporno kazen (Tibor, 2024).

Najhuje je bilo, da sta to stavbo z ženo imela tik na dvorišču svoje hiše. Filme so tako vrteli delavci kinodvorane, ki so bili zaposleni s strani države. (Hranilović, 2021)

4.1.3 Kino po nacionalizaciji

Kino je v Lendavi blestel vse do leta 1978, ko je svoja vrata prvič zaprt. Razlog so bila zastarela projekcijska tehnika, slabo ogrevanje, neudobni, trdi stoli in dvorana, ki je bila že zdavnaj potrebna prenove (Tibor, 2024).

Meščani so zaprtje kina sprejeli z velikim razočaranjem, o tem problemu so pogosto pisali tudi časopisi. Tako se je leta 1979 začela temeljita prenova kinodvorane, ki jo je lendavska občina sofinancirala s pomočjo Slovenske kulturne skupnosti (Tibor, 2024).

Nekaj stolov, katere so takrat uporabljali v dvorani, so moji predniki odnesli v Dolgovaške gorice v rojstno hišo Janeza, kjer so še danes.

¹² Filmsko podjetje Pest.

Slika 34: Zunanost kina, (Tot, 2022)

Ponovna otvoritev je bila 8. marca 1980 s projekcijo najnovejšega slovenskega filma Krč, na premieri pa je bil prisoten tudi režiser filma Božo Šprajc. Zanimanje za kinoteko je bilo spet izredno. Nekatere karte so že zmanjkale tudi v predprodaji, kajti ljudje so prihajali ne samo z mesta, ampak tudi s širše okolice (Tibor, 2024).

Ob predvajanju filmov Buda Spencerja in Terencea Hilla je dvorana odmevala od smeha. Vstopnice so najbolje kupovali za filme z naslovi Super Infra Man, Indiana Jones, filmi Louisa De Funesa, karate filmi Brucea Leeja in tako dalje. Tako je dvorana spet zaživela. (Tibor, 2024)

4.1.4 Kino po denacionalizaciji

Oktober 1996 je na podlagi zakona o denacionalizaciji bila lendavska kinodvorana vrnjena dedičem Janeza Matjašeca, družini Kiralj. Pred vrnitvijo kina je oblast vzela vso opremo s kina, ostali so samo stoli. Mladi Viktor Hranilović, ki je z svojo družino celo življenje delal/preživel v tej dvorani, se je z dedičem Alfredom Kiraljem, dogovoril, da ponovno oživita kino (Tibor, 2024).

Dva do tri mesca je trajalo, da sta nadomestila vso opremo, katero so pri denacionalizaciji vzeli. Prav tako sta popravila določeni stvari, da je kino lahko ponovno obratoval (A lendvai mozi, 1997).

Po novem odprtju sta Alfred in Viktor bila vesela, če je na predvajanje prišlo od 50-60 ljudi in to tudi samo na uspešnice (A lendvai mozi, 1997).

Slika 37: Kinodvorana med predvajanjem filma po ponovni otvoritvi, (Tot, 2022)

Ljudje še posebej pa mladina ni več tako rada hodila v kino. Vzrok tega so bili različni dejavniki. Med njimi je bil tudi to, da so večkrat predvajali tudi manj znane filme, ki pa niso bili ravno priljubljeni. Filmske uspešnice so tudi v Lendavo prišle komaj 2 meseca po izidu filmov, zato ker so kopije v Slovenijo prišle v omejenih številih in prvič so jih vrteli v večjih kinotekah, potem so komaj na vrsto prišle malo manjše kinoteke kot Murska Sobota, Novo mesto in šele komaj takrat Lendava. Če bi tudi v tem času bilo zanimanje do 1000 ljudi na predvajanjih kot ob začetkih delovanja dvorane, bi v Lendavo filmi verjetno prišli prej (A lendvai mozi, 1997).

Zadnji žebelj v krsto kinodvorane pa je bila otvoritev gledališke in koncertne dvorane v Lendavi. Multifunkcijska dvorana je bila večja, modernejša in prav tako sposobna za predvajanje filmov, ampak z medijev kot so bili DVD-ji. Tako je oprema, ki je delovala še vedno na 35mm filmu postala zgodovina. Ob otvoriti nove dvorane so tudi vso denarno podporo usmerili proti gledališču in kino je mora vse stroške poplačati s prodaje kart (Tibor, 2024).

Zaradi vseh teh dejavnikov je vonj xeon žarnic, ropotanje projektorjev, skupen smeh in trepet dokončno obmolnil leta 2004, ko je kino svoja vrata še zadnjič in zavedno zaprl.

Prevedeno z madžarščine: »V resnici kino v mestu Lendava ne deluje že več desetletij, vendar so šele pred kratkim odstranili napis, ki je bil med Lendavčani tako priljubljen. Generacije, starejše od 40 let, imajo s tem napisom povezanih veliko prijetnih, pozitivnih spominov. Večina od nas še vedno reče "pri kinu", ko želimo opisati ta del mesta. Morda bo tako še nekaj časa ostalo, vendar z izginotjem napisa in seveda z novim lastnikom prostorov, ki ima nove načrte za zgradbo, lahko rečemo, da je lendavski kino dokončno izginil.« (Tomka Tibor, Hranilović Viktor , 2024)

Slika 38: Odstranitev napisa: "Kino Mozi" (Tomka Tibor, Hranilović Viktor , 2024)

Slika 39: Notranjost kinodvorane 1997 (A lendvai mozi, 1997)

Slika 40: Notranjost kinodvorane 2024 (Lastni vir)

Slika 41: Kinodvorana (na levi) in družinska hiša Matjašec (na desni) danes (Lastni vir)

4.2 Sodavičarstvo

»A Bordások soha sem adják fel!«, (Grebearji se niko ne vdajo), pravi pregovor, po kateri je živela družina Matjašec. Tega se je tudi spomnil Janez Matjašec. Država mu je odvzela kinodvorano, ki jo je imel tako rad, in prisiljen je bil zaradi konkurence zapreti svojo trgovino, za katero je tako trdo delal. Tako rekoč je izgubil vse. Ampak se ni vdal, s svojim znanjem, ki ga je pridobil do tedaj, je začel s popolnoma novim poslom, sodavičarstvom (Hranilović, 2021).

Na dvoriščnem prizidku svoje hiše je pričel z izdelovanjem svoje kokte. Imenovala se je po njemu »Matyi kokta« (izgovori. Matji kokta) . Na voljo je bila kar v 3 okusih: črna, rdeča in rumena oz. žuta. Ta posel je zelo dobro zaživel, imel je kar 4 zaposlene. Kokto je prodajal po

celotni občini, razvažal ga pa je v svojem kombiju v t.i. demižonkah (pletenkah) (Hranilović, 2021).

Slika 42: Janez in njegov kombi, s katerim je velikokrat prevažal kokte in tudi lendavske rokometaše na razna tekmovanja (Hranilović, 2021)

Po pripovedi sorodnice Janez nikoli ni bil škrt, vedno so lahko toliko kokt popili, koliko so želeli.

Pri tem delu mu je z veseljem pomagal tudi moj dedek Štefan – Pista Gašpar. Tudi Lendavčani so sami hodili po kokto, polnjene so bile po 2.5dcl v steklenicah, katere je kupoval v Hrastniku. Če pa so Istvána in njegove bližnje zaradi izdelovanja reber (mad. bordák), poimenovali Bordások, so seveda Janeza in njegove delavce poimenovali »Koktások«.

Slika 43: Nalepka za "Matyi kokto", kakor so jo imenovali domačini z sestavinami kokte (Hranilović, 2021)

Slika 44: 50-literski demijon v katerem so razvažali kokto (Község, 2020)

Kasneje je prostore, kjer so izdelovali kokto prevzela korporacija Dana Mirna.

Slika 45: Eden izmed nastopajočih vozov na tradicionalni lendavski trgatvi, 2020 (Občina Lendava, 2020)

5 Foto-galerija

Slika 46: Matjašec Elizabeta med izjavo (A lendvai mozi, 1997)

Na fotografiji je Elizabeta Matjašec med izjavo za RTV Slovenija, studiu madžarskih programov Lendava. V eni izmed prispevkov za oddajo Mostovi (Hidak), je pripovedovala o svojih spominih na Janeza Matjašeca in na kino dvorano (A lendvai mozi, 1997).

Slika 47: Intervju z Anito Gašpar Tot, (Tot, 2022)

Na fotografiji je na levi, A. G. Tot med intervjujem studio madžarskih programov Lendava. V eni izmed oddaj Moj Gost (Vendégem) je pripovedovala o družini Matjašec in o njenih spominih na svoje prednike (Tot, 2022).

Slika 48: Delavski svet Trgovskega podjetja Panonija iz Lendave (Hranilović, 2021)

Na fotografiji je Delavski svet Trgovskega podjetja Panonija. V tej veliki skupščini ljudi Janeza Matjašeca lahko vidimo spodaj levo. Pri tem podjetju je bil Janez knjigovodja (Hranilović, 2021).

Slika 49: Janez in Elizabeta Matjašec (Hranilović, 2021)

Na fotografiji je Elizabeta (levo) in Janez (desno), fotografirana na stopnišču družinske hiše (Hranilović, 2021).

Slika 50: Družina Matjašec (Hranilović, 2021)

Na fotografiji je družina Matjašec. Tu so se fotografirali Elizabeto, starejšo in mlajšo, Janez ter Verona.

Slika 51: Notranjost trgovine družine Matjašec (Hranilović, 2021)

Na fotografiji je Janezova trgovina z mešanim blagom. Ta trgovina je delovala v pritličju družinske hiše Matjašecovih. (Hranilović, 2021)

Razprava

Cilj moje raziskovalne naloge je bil raziskati, preučiti, zapisati in ovekovečiti življenje in delo družine Matjašec. Kdo so bili, kako so živeli, kaj so storili. To so bila ena izmed vprašanj, ki so me vodila skozi to raziskovalno nalogo. Ne smemo pustiti, da se tako pomembna in velika zapuščina, za katero so moji predniki trdo delali, pozabi. Zato s to raziskovalno nalogo poskušam narediti še en korak k večnemu zapisu te družine v lokalno zgodovino.

Družbena odgovornost, trajnost, napredek

Pri raziskovanju sem želel pokazati, da tudi manjše meščanske družine lahko igrajo pomembno vlogo v lokalni zgodovini Lendave. S to raziskovalno nalogo sem zbral celotno zgodbo družine Matjašec na enem mestu in tako omogočil lahek dostop do informacij o tej meščanski družini vsem, ki bi jih mogoče njihova zgodba in delovanje zanimala. Ohranjanje kulturne dediščine in tudi manjših mozaikov zgodovine prav tako prispeva k trajnosti, kot ohranjanje večjih, prelomnih dogodkov, saj bodo tako naslednje generacije bolj razumeli določene segmente lokalne zgodovine in tudi mi mladi bomo gledali na to z drugimi očmi. Tako kot rek pove: »Svet stoji iz malih reči.«

6 Zaključek

Skozi raziskovalno nalogo smo tako spoznali družino Matjašec, kratko predstavitev njihovega življenja, lepih in težkih trenutkov, ter Janeza, ki ni le naredil velik korak znotraj svoje družine, ampak tudi v zgodovini Lendave.

A to ni le pripoved o njih, je tudi opomnik, da življenje ni vedno pravljica, čeprav pravljice pogosto nosijo v sebi zdravilno moč. Včasih so trenutki sončni in svetli, spet drugič nas zajamejo temni oblaki, a prav Matjašecovi nas učijo, da se v takih časih obrnemo drug h drugemu, si stojimo ob strani in skupaj premagamo preizkušnje. Njihov zgled mi služi kot motivacija, ko se soočam s težkimi trenutki, saj sem nenazadnje tudi sam oddaljen potomec Bordás bácsija – in Bordások/Grebenarji se nikoli ne vdamo!

Viri in literatura

- (1. april 1997). A lendvai mozi. (I. Kovačič, Izpraševalec) Studio madžarskih programov, TV-studio Lendava. Pridobljeno 30. 10 2024
- Alsó-Lendavi Híradó. (06. 07 1913). Arnstein Benő. *Alsó-Lendavi Híradó*, 170. Pridobljeno 04. 01 2025 iz https://www.kl-kl.si/files/fb/periodika/dz2/also-lendvai_hirado/1913-html//mobile/index.html
- Alsó-Lendavi Híradó. (23. 03 1913). Mozi városunkban. *Alsó-Lendavi Híradó*, 74. Pridobljeno 04. 01 2025 iz https://www.kl-kl.si/files/fb/periodika/dz2/also-lendvai_hirado/1913-html//mobile/index.html
- Anita, G. T. (2021). A Bordások mondája. V *Muravidéki Magyar Értéktár* (str. 84-85). Lendava: Lendva : Muravidéki Magyar Önkormányzati Nemzeti Közösség : Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet : Muravidéki Magyar Ifjúsági Szervezet, 2021. Pridobljeno 21. 09 2024
- Hranilović, V. (26. december 2021). Janez Matjašec-Matyi. Lendava, Lendava, Slovenija, Prekmurje. Pridobljeno 30. 09 2024 iz <https://www.lendava-online.net/lendava-nekoc/janez-matjasec-matyi/>
- Kepéné Bihar Mária, L. K. (2008). Obdobje meščanstva / Polgárosodás. V K. B. Lendvai Kepe Zoltán, *Lyndvamuseum, 2: Meščanstvo, tiskarstvo in dežnikarstvo Lendave : obrtništvo Lendave I : vodič po razstavi = Lendva polgárosodása, nyomdászata és ernyőgyártása : Lendva ipartörténete I : kiállításvezető* (str. 10-17). Lendava: Lendava : Galerija-Muzej = Lendva : Galéria-Múzeum, 2008. Pridobljeno 24. 10 2024
- Község, O. L. (01. 09 2020). MENI – Vsi okusi Lendave. 46. Pridobljeno 17. 11 2024 iz <https://www.lendava.si/vsebina/meni--vsi-okusi-lendave-september-2020>
- Miki. (19. 05 1912). Esetek. *Alsó-Lendavi Híradó*, 118-119. Pridobljeno 04. 01 2025 iz https://www.kl-kl.si/files/fb/periodika/dz2/also-lendvai_hirado/1912-html//mobile/index.html
- MÚZEUM, H. I. (brez datuma). Pridobljeno 19. 10 2024 iz <https://ivh-katonahoseink.militaria.hu/search#>
- MyHeritage. (brez datuma). Pridobljeno 03. 11 2024 iz <https://www.myheritage.com/>
- Občina Lenda, L. K. (03. julij 2020). LENDAVSKE NOVICE, LENDVAI HÍRADÓ. Pridobljeno 02. 11 2024 iz https://www.lendava.si/Files/eMagazine/76/329466/lendavske_novice_2020_3.pdf
- PIEROTT. (17. 11 1907). Pesti levél. *Alsó-Lendavi Híradó*, 190. Pridobljeno 04. 01 2025 iz https://www.kl-kl.si/files/fb/periodika/dz2/also-lendvai_hirado/1907-html//mobile/index.html
- Štefan, G. (20. 03 2016). Pripovedi Gašpar Štefana. (T. Teodor, Izpraševalec) Pridobljeno 14. 09 2024
- Tibor, T. (2024). A lendvai KINO - MOZI története. *Kerek Perec*, 50-58. Pridobljeno 14. 12 2024 iz <https://issuu.com/tibortomka/docs/kerekperec2024>
- Tomka Tibor, Hranilović Viktor . (31. julij 2024). Végleg megszűnt a lendvai „Kino–Mozi”. Pridobljeno 12. 11 2024 iz https://www.nepujsg.net/10-nepujsg-online/16510-v%C3%A9gleg-megsz%C5%B1nt-a-lendvai-%E2%80%9Ekino%E2%80%93mozi%E2%80%9D.html?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAR3EcZjErW3eyCMnsc1tXX95ZeLTC26z5QEMbsg7_uvVUH9si_gFzIS4EWM_aem_UhfYPzRa7NdhdypXuWpsg

Tot, A. G. (23. 06 2022). MojGost / Vendégem. (E. Lőrincz, Izpraševalec) Studio madžarskih programov, TV-studio Lendava. Pridobljeno 06. 11 2024 iz <https://365.rtvsllo.si/arhiv/moj-gost-moja-gostja-vendegem/174882308>